

1	-----	מסכת דרך ארץ זוטא
1	-----	פרק ראשון
4	-----	פרק שני
6	-----	פרק שלישי
8	-----	פרק רביעי
11	-----	פרק חמישי
12	-----	פרק ששי
14	-----	פרק שביעי
15	-----	פרק שמיני
17	-----	פרק תשיעי
20	-----	פרק עשירי
23	-----	פרק השלום

מסכת דרך ארץ זוטא

פרק ראשון

דרכן של תלמידי חכמים:

עניו ושפל רוח, זריז, ממולא, עלוב ואהוב לכל,

שפל לאנשי ביתו, ירא חטא ודורש את האדם לפי מעשיו.

ואומר:

כל מה שיש בעולם הזה אין לי חפץ בו,

לפי שאין העולם הזה שלי.

יושב ומשנה ומטנף כסותו לפני רגלי תלמידי חכמים,

ואין איש רואה בו דבר רע.

שואל כעניין ומשיב כהלכה.

הוי כנוד בקוע שנתפתח להכניס הרוח,

וכערוגה עמוקה שמחזקת את מימיה,

וכקנקה זפותה שמשמרת את יינה,
כספוג שהוא סופג את הכל.
אל תהיה כפתח גדול שמכניס את הרוח,
ולא כפתח קטן שמנבל את היקרים.
אלא היה כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה,
וכיתד נמוכה שהכל תולין בה.
אם לקית בממונך - זכור את איוב שלקה בממונו ובגופו.
אם לקית בגופך - זכור את דתן ואבירים שירדו חיים שאולה.
אל תיכשל בעיניך,
שאינ מכשול אלא בעיניים.
אל תבוש מפוך,
שמה תאכל יותר מדאי.
אל תמשוך מן המצוות,
ואל תדרוש למינות,
שמה תמשך לגיהנם.
אם אמרו עליך אחרים דבר רע,
גדול יהיה בעיניך כקטן.
אם אמרת על אחרים דבר רע,
קטן יהיה בעיניך כגדול,
עד שתלך ותפייסו:
אל יהי פקדונך ופרקך רע,
שאינ שבחה של תורה:
הוי אוהב את התורה ומכבדה.
הוי אוהב את הבריות ומכבדן.
העבר רצונך מפני רצון חברך,
שכן עשתה רחל ללאה ודוד לשאול:
העבר רצונך ורצון חברך מפני רצון שמים,

שכן מצינו ביעקב שלא נשק ליוסף.
הוי אוהב את ה'שמא', ושנא את ה'כי מה'.
רבי חדקא היה אומרה בלשון אחרת:
הוי אוהב את ה'שמא' ושנא את ה'מה בכך' בכך:
הרחק מן המביא לידי עבירה,
ומן הכיעור ומן הדומה לכיעור,
שמא יחשדוך בעבירה.
אל תלשין את חברך,
שכל המלשין אין לו רפואה.
אל תאכל לחם עם כהן עם הארץ,
שמא יאכילך קדשי קדשים.
התרחק מן התרעומת
שמא תתרעם על אחרים ותוסיף לחטוא.
שבעה אבות כרותי ברית.
אלו הן:

אברהם ויצחק ויעקב, משה ואהרן ופינחס ודוד.
באברהם כתיב (בראשית טו) "ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר".
ביצחק כתיב (שם יז) "ואת בריתי אקים את יצחק".
ביעקב כתיב (ויקרא כו) "וזכרתי את בריתי יעקב".
במשה כתיב (שמות לד) "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת (בני) ישראל".
באהרן כתיב (במדבר יח) "ברית מלח עולם הוא לפני ה'".
בפינחס כתיב (שם כה) "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם".
בדוד כתיב (תהלים פט) "כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי".
שבעה שכנו בכבודו של עולם ולא שלטה בהן רימה ותולעה.
ואלו הן:

אברהם ויצחק ויעקב ומשה ואהרן ועמרם אביהם.
ויש אומרים אף דוד.

שנאמר (שם טז) "לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח".

תשעה נכנסו בחייהם בגן עדן.

ואלו הן:

חנוך בן ירד, ואליהו, ומשיח, ואליעזר עבד אברהם, וחירם מלך צור,
ועבד מלך הכושי, ויעבץ בנו של רבי יהודה הנשיא, ובתיה בת פרעה, וסרח בת אשר.
ויש אומרים הוצא מלך צור והוכנס תחתיו ר' יהושע בן לוי.

פרק שני

כל דרכיך יהיו לשם שמים.

הוי אוהב את השמים וירא מן השמים.

הוי חרד ושש על כל המצוות.

שב לפני הזקנים והטה אוזנך לשמוע את דבריהם,

והקשב אוזנך לדברי חברך.

אל תהי נבהל להשיב,

ותהא מחשב דברים כעניין.

ואמור על ראשון - ראשון, ועל אחרון - אחרון.

והוי מודה על האמת,

ואל תדבר בפני מי שגדול ממך בחכמה.

ואם חפצת ללמוד, אל תאמר על מה שלא שמעת - "שמעתי".

ואם שאלוך דבר קטן ואי אתה יודע בו, אל תבוש לומר "איני יודע".

ואם שנו לך ולא שמעת, אל תבוש לומר "שנה לי",

ואל תשא פנים לעצמך לומר "לא שמעתי".

עשה דברים לשום פעולתן, לדבר בהם בשמם:

אל תשימם כעטרה להתעטר בהן,

ולא כקרדום לאכול בהן,

ולא כמר לחפור בהן.

קבל עליך דברי תורה בצער,
ואל תהי מבקש עלבונך.
חשבון יפה ופרע יפה, יש הבטחה ויש אמת.
הוי אוהב את התורה ומכבד את התורה,
אוהב את הצדקות ואת התוכחות ואת המישרים,
ואל תרדוף אחר כבוד ואל תגיס דעתך בהוראה.
דע שנין היום למחר, בין שהוא שלך בין שאינו שלך,
את שלך - אינו שלך, ואת שאינו שלך - למה הוא לך?
עליו הכתוב אומר:

"הוי המרבה לא לו עד מתי ומכביד עליו עבטיט" (חבקוק ב).
למד להיות גומר בטוב.

הוי עלוב ואהוב לכל, ושפל רוח ולשון רכה.
הוי קל לראש ונוח לתשחורת, סוחר טוב ורחב כסף.
הרחק מן המביא לידי עבירה.
הוי נרתע מחטא הקל שלא יביאך לחטא חמור.
הוי רץ למצווה קלה ובורח מן העבירה,
שמא תביאך לחמורה.

יהי כבוד חברך חביב עליך כשליך.
הוי מיקר את כל האדם.
אל תאמר אחניף לזה שיאכילני
ולזה שישקני ולזה שילבישני ולזה שיכסני.
מוטב שתתבייש מעצמך, ולא תתבייש מאחרים.

ואל יביישך שינייך, ואל יבזך פיך,
ואל יקללך לשונך, ואל יכלימוך שפתיך,
ואל תשתחוה לדבריך.

אם חפץ אתה להידבק באהבת חברך,
הוי נושא ונותן בטובתו.

ואם אתה רוצה להתרחק מחטא,
צא וחשוב ועיין בסופו.
חשוק נפשך במצווה, שכון ורנן בפתחיה.
אם הטיבות הרבה, יהי בעיניך מעט.
ואל תאמר משלי הטיבותי,
אלא ממה שהטיבו לי.
וצריך אתה ליתן הודאה לשמים.
ואם הטיבוך מעט, יהיה בעיניך הרבה.
אל תאמר בשביל מעשי ההגונים הטיבו לי,
אלא בשביל מעשי שאינן הגונים לי הטיבו לי,
שנאמר: "ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו" (דברים ז).
ואם הריעות מעט יהי בעיניך הרבה.
ואמור: אוי לי כי חטאתי, אוי לי כי בא מכשול על ידי.
אם הריעוך הרבה, יהי בעיניך מעט.
ואמור: מעט מחובי נגביתי,
והלא יתר מכאן הייתי ראוי.

פרק שלישי

תן דעתך עד שיצא מפריך.
חשוב מעשיך בדרך ארץ, ותן שכר לפסיעותיך.
צדק הדין עליך
והוצא עצמך מן התרעומות.
הוי דן את חברך לכף זכות,
ואל תכריעהו לכף חובה
הוי שש בחלקך והתנאה במיעוטך.

ואל תשנא את המוכיחך.
יהי חלקך מבורך לעולם: עין טובה ונפש שביעה.
למד לשונך לומר 'איני יודע', שמא תתבדה ותאחז.
אם התרפית במצווה אחת -
סופך לרפות באחרת.
כיוצא בה אם הקלות פומך להקל מצווה אחת -
סופך להקל באחרת כיוצא בה.
ואם עברת על דברי תורה ברצונך,
מעבירים אותך ברצונך ושלא ברצונך.
אם נטלת שאינו שלך, את שלך ייטלו ממך.
והוי זהיר בקודשים, בין בנתינתן בין באכילתן.
הוי עלוב ואהוב להשיב ליודעך
ושפל רוח בפני כל האדם,
לאנשי ביתך יותר מכל אדם.
ואם תתרעם ותלחם עם ביתך - סופך לגיהנם.
תחילת נדרים - פתח לאיוולת.
תחלת טומאות - פתח לעבודת כוכבים.
תחילת קלות ראש בנשים - פתח לניאוף.
אם ערבת - ערבת על מנת לשלם;
ואם לוית - לוית על מנת לפרוע;
ואם הלויית - הלויית על מנת לתבוע.
הוי מחשב להפסיק את החשבון.
קנה שם טוב - קנה לעצמו.
קנה לו דברי תורה - קנה לו חיי העוה"ב.
אין הביישן למד
ואין הקפדן מלמד
ואין עם הארץ חסיד

ואין בור ירא חטא

ולא כל המרבה בסחורה מחכים.

ושים עצמך בתורה יותר מכל סחורה.

חמש עשרה מדות נאמרו בתלמיד חכם, ואלו הן:

נאה בביאתו, חסיד בשיבתו, חכם בדעת, ערום ביראה, פיקח בדרכיו, חכם בדרכיו, כונס, וזכרן, מרבה להשיב, שואל כעניין, ומשיב כהלכה, ומשיב על כל פרק ופרק דבר, הולך אצל חכם, ולומד על מנת ללמד, ועל מנת לעשות:

אל תהא כאסקופה העליונה שמנגפת את הרגלים,

ולא כאמצעית שכל היושב על ידה זועף וסופה להסתר.

היה כאסקופה התחתונה שרוב בני אדם דורסין אותה

לסוף כל הבניין כולה נסתר - והיא במקומה עומדת:

פרק רביעי

תלמידי חכמים נאים בחבורה

ואין עמי הארץ נאים בחבורה.

העוסק במקרא - מידה שאינה מידה,

במשנה - מידה שנוטלין עליה שכר,

תלמוד - אין לך מידה גדולה מזו.

ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד.

עשה תורתך חינם ואל תיטול עליה שכר,

שהקדוש ברוך הוא נתנה בחינם,

ואין נוטלין שכר על דברי תורה.

ואם אתה נוטל שכר על דברי תורה

נמצאת מחריב את כל העולם כולו.

אל תאמר 'אין לי ממון',

שכל הממון שלו הוא.
שנאמר: "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות" (חגי ב).
אם עשית צדקה תזכה לממון,
ואם זכית לממון עשה ממנו צדקה.
בעוד שהוא בידך, קנה ממנו העולם הזה,
ותנחל העולם הבא.
שאם אין אתה עושה ממנו צדקה,
יעוף פתאום, שנאמר: "התעיף עיניך בו ואיננו" (משלי כג).
אל תאמר איש חכם פלוני, ואני איני חכם,
שלא שמשות כיוצא בו.
ואל תאמר איש פלוני עשיר, ואני איני עשיר,
שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות.
ואל תאמר איש פלוני נאה, ואני מכוער,
שבשעת המיתה אדם חשוב כנבלה.
ולא עוד אלא שהנבלה מוכרה לנכרי או נותנה בחינם,
ונבלת אדם אין כל ברייה יכולה להשגיח עליה.
אל תאמר איש פלוני גיבור, ואני חלש,
שאין גבורה אלא בתורה,
שנאמר: "ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו
לשמוע בקול דברו" (תהלים קג)
דברי אלו יהיו על לבבך:
דע מאין באת, ולאן אתה הולך,
ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון.
אל תיתן עיניך בממון שאינו שלך,
שהן משקעות שערי הרקיע.
ואל תיתן אוזניך לשמוע דברים בטלים,
שהן נכוות תחלה לאיבריך.

ואל תיתן עיניך בממון שאינו שלך
שהוא מאפיל אותך כאישון לילה ואפלה.
ואל יספר פיך לשון הרע,
שהוא נכנס תחלה לדין.
ואל ימצא בידך דבר גזל,
שכל אבריק יעידו בך.
ואל יקדימוך רגליך לדבר עבירה,
שמא יקדימוך מלאכי מות.
אל תתיירא מבית דין שלמטה,
שהרי עדיך אוהבי ממון הם.
אלא היה מתיירא מבית דין של מעלה
שהרי יש לך עדים שיהיו מעידים בך למעלה,
ולא עוד אלא שמכריזים עליך בכל שעה ושעה.
אם עשית דברי בשמחה,
פמליא שלי תצא לשחרך.
ואף אני בעצמי אצא לקראתך
ואומר לך 'בואך בשלום'.
עיניך שלא נתת בממון שאינו שלך
הם יאירו באישון חושך,
שנאמר: "וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים" (ישעיה נח).
אזניך שלא שמעת בהם דברים בטלים,
הם יקשיבו לך שלום בעולם,
ויאזינו לחיי העולם הבא.
שנאמר "ואזניך תשמענה דבר מאחריך,
לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאלו" (ישעיה ל).
פיך שלא סיפר לשון הרע -
עליו יהרגו כל בעלי הרוגים.

פִּיךְ שֶׁעֵסֵק בַּתּוֹרָה,
עֲלִיּוֹ יִתְבָּרְכוּ כָל בְּעֲלֵי בְרָכָה.
יְדִיךְ שֶׁשֹּׁמֵרֵת מִגִּזְלִים,
מֵהַ יַעֲשׂוּ לָךְ כָּל בְּנֵי עוֹלָה.
יְדִיךְ שֶׁלֹּא קִפְצָת מִן הַצְדָּקָה,
מֵהַ יַעֲשׂוּ לָךְ כָּל בְּעֲלֵי כֶסֶף וְזָהָב.
רַגְלֵיךְ שֶׁלֹּא קִדְמוּךְ לְדַבֵּר עֲבִירָה,
מֵהַ יַעֲשׂוּ לָךְ מִלֵּאךְ הַמּוֹת.
דְּבָרֵי אֱלֹהֵי הַתְּרִיטִי לְפָנֶיךָ,
וּמֵהַ שֶׁתִּרְצָה תַעֲשֶׂה,
וְלֹא תֵאמַר לֹא הִתְרוּ בִּי.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

מִי שֶׁהוּא תַלְמִיד חֶכֶם,
לֹא יֹאכַל מֵעוֹמֵד,
לֹא יִלְקַק בְּאֲצַבְעוֹתָיו,
וְלֹא יִגְהַק בְּפָנֵי חֲבֵרוֹ.

מִיעוֹט שִׁיחָה

מִיעוֹט שְׁחוֹק

מִיעוֹט שִׁינָה

מִיעוֹט תַעֲנוּג

מִיעוֹט הֵן

מִיעוֹט לֹא לֹא:

לְעוֹלָם יֵהָא אָדָם יוֹדֵעַ

אֲצֵל מִי הוּא יוֹשֵׁב,

וְאֲצֵל מִי הוּא עוֹמֵד,

ואצל מי מיסב,
ואצל מי הוא מסיח,
ואצל מי הוא חותם שטרותיו.
בארבעה דברים תלמידי חכמים ניכרים:
בכיסן בכוסן בכעסן ובעטיפתן.
ויש אומרים אף בדיבורו.
הדר תורה - חכמה
הדר חכמה - ענוה
הדר ענוה - יראה
הדר יראה - מצווה
הדר מצווה - צניעות.
לא יהא אדם ער בין הישנים
ולא ישן בין הערים.
ולא בוכה בין השוחקים
ולא שוחק בין הבוכים.
ולא יושב בין העומדים
ולא עומד בין היושבים.
ולא קורא בין השונים
ולא שונה בין הקוראים.
כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות.

פרק ששי

ארבעה דברים גנאי לתלמידים:
לא יהא אדם מחשיך בדרך,
ולא יצא לשוק כשהוא מבוסס,

ולא יכנס לבית הכנסת באחרונה,
ולא ירבה בישיבת של עמי הארץ.
לכניסה - הגדול קודם;
ליציאה - הקטן קודם.
לעליית הסולם - הגדול קודם;
לירידת הסולם - הקטן קודם.
לבית הוועד - הגדול קודם.
לבית הכלא - הקטן קודם.
לברכה - הגדול קודם.
והמהלך שואל בשלום היושב.
לא יהא אדם מיסב בפני מי שגדול ממנו.
בא לפרוס את הכיכר,
בוצע ממקום הצלי.
ואם בא לאכול את הצנון ובצל,
אוכל ממקום העלים.
ולא ייטול את הכיכר
ויתלוש ויחזירנו על השולחן.
בא לשתות ברבים,
הופך פניו לצד אחר וישתה.
ולא יהא אדם לא נוקדן ולא עומקן ולא גרגרן,
ומוותר על קלקלתו
ואינו מתכבד מקלון חברו.
תחילת עבירה הרהור הלב.
שניה לה ליצנות.
שלישית לה גסות הרוח.
רביעית לה אכזריות.
חמישית לה הבטלה.

שישית לה שנאת חנם.

שביעית לה עין הרע.

הוא שאמר שלמה: "כי יחנן את קולו אל תאמן בו" וגו' (משלי כו).

פרק שביעי

שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם:

חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמניין,

ואינו נכנס לתוך דברי חברו

ואינו נבהל להשיב.

שואל כעניין ומשיב כהלכה.

ואומר על ראשון - ראשון ועל אחרון - אחרון.

ועל מה שלא שמע אומר: 'לא שמעתי'.

ומודה על האמת.

וחילופיהן בגולם.

תלמיד חכם צריך שיהא צנוע

באכילה ובשתיה ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל,

בהליכתו ובעטיפתו ובקולו וברוקו ובמעשיו הטובים.

מה כלה זו, כל זמן שהיא בבית אביה מצנעת עצמה,

וכשהיא יוצאת מפרסמת עצמה ואומרת:

כל מי שיודע בי עדות יבא ויעיד;

כך תלמיד חכם צריך שיהא צנוע במעשיו ומפורסם בדרכיו.

רודף אחר האמת ולא אחר השקר.

אחר האמונה ולא אחר הגזל.

אחר ענוה ולא אחר הגסות.

אחר השלום ולא אחר המחלוקת.

אחר עצת זקנים ולא אחר עצת הילדים.

אחר הארי ולא אחר האישה.

איזהו מכבד?

מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל, מכניס ומוציא.

אחד הרב ואחד החכם.

ואיזהו המבזה?

לא ישב ולא ידבר במקומו, ולא סותר את דבריו.

יפה שתיקה לחכמים, קל וחומר לטיפשים.

וכן אמר שלמה "גם אויל מחריש חכם יחשב" (משלי יז)

ואין צריך לומר חכם מחריש.

פרק שמיני

הוי רך כקנה, שהרוח נושבת בו לכל רוח שתרצה.

שאין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו.

למה נמשלה תורה למים?

לומר לך מה דרכן של מים אינן הולכין למקום גבוה אלא למקום נמוך,

כך אין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו.

הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו,

וקרב לדבר המתקבל ולכל הדומה לו.

והוי זהיר מן היועצך לפי דרכו.

וכל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו,

שנאמר: "מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע" (מיכה ז) -

למי נושא עון?

- למי שעובר על פשע.

כל המתנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא בהם.

שנאמר: "אם נבלת בהתנשא" (משלי ל) -

אם ניבלת עצמך על דברי תורה - בה תינשא,

כל המתחכם על דברי תורה מוסיפין לו חכמה על חכמתו.

שנאמר: "תן לחכם ויחכם עוד" (שם ט).

כל זמן שאדם חוטא מורא הבריות עליו,

וכל זמן שאינו חוטא מוראו על הבריות.

וכל המבטל דבר אחד מן התורה - חייב כרת,

שנאמר: "כי דבר ה' בזה" (במדבר טו).

כל שאין לו בושת פנים במהרה הוא חוטא,

שנאמר: "הכרת פניהם ענתה בם" (ישעיה ג).

וכל שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא,

שנאמר: "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" (שמות כ).

כל תלמיד חכם המזלזל בנטילת ידיים הרי זה מגונה.

מגונה ממנו האוכל לפני אורח

מגונה ממנו אורח מכניס אורח

מגונה ממנו האוכל לפני תלמיד חכם

אורח מטריח אורח מגונה משלשתן

רבי מאיר אומר:

הנוטל מלפניו ונותן לבן בעל הבית, הרי זה מגונה.

מעשה היה והרג בעל הבית את בנו.

כל המשפיל את עצמו מכווין את שמועתו,

וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה.

וכל הפוסל - פסול.

אמר רבי עקיבא:

כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים:

פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאתי מת מצווה,

ונטפלתי בו בארבעה מילין, עד שהבאתיו למקום קברות וקברתי.

וכשבאתי והרציתי דברים לפני רבי אליעזר ורבי יהושע,

אמרו לי: כל פסיעה ופסיעה שפסעת, מעלה עליך כאילו היית שופך דמים.

אמרו להם: רבותי, למה? אם בשעה שנתכוונתי לזכות נתחייבתי,

בשעה שלא נתכוונתי לזכות - על אחת כמה וכמה.

באותה שעה לא זזתי מלשמש לחכמים.

הוא היה אומר:

דלא שימש לחכמים - קטלא חייב:

הנכנס למרחץ:

בתחילה מעביר את המסוה

ואחר כך מעביר את המנעלים

ואחר כך מעביר את המכנסיים

ואחר כך מפשיט את החלוק:

הנכנס למרחץ נותן כבוד ליוצא,

והיוצא מן בית הכסא נותן כבוד לנכנס.

פרק תשיעי

רבי אליעזר הקפר אומר:

התרחק מן התרעומת,

שאם תתרעם על אחרים תוסיף לחטוא.

הוא אוהב את המוכיחך,

כדי שתוסף חכמה על חכמתך.

ושנא את המכבדך,

כדי שלא תתמעט מחכמתך.

הוא אוהב את בית הכנסת,

כדי שתיתול שכרך בכל יום.

הוא אוהב את בית המדרש,

כדי שיבואו בניך לתלמוד תורה.

הוא אוהב את העניים,

כדי שלא יבואו בניך לידי אותה מידה.
הוי אוהב את הענווה,
כדי שתמלא את ידיך.
הוי אוהב את החסידים,
כדי שתנצל ממלאך התשחורת.
הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה,
כדי שתנצל מדינה של גיהנם.
יהי ביתך פתוח לרוחה,
כדי שלא יחסרו מזונותיך.
הוי זהיר בדלתי ביתך,
שלא יהו נעולות בשעה שאתה מסב באכילה ובשתייה,
מפני שדלתי ביתך מביאין אותך לידי עניות.
והוי זהיר בכבוד אשתך
שלא תהיה עקרה.
הוי שמח בייסורין הבאין עליך
מפני שמצילין אותך מחוליה של מטה.
והוי שמח על שולחנך בשעה שהרעבים נהנים ממנה
כדי שתאריך ימים בעולם הזה ובעולם הבא.
והוי שמח במתנה שנתת מתוך ביתך
כדי שיכפה ממך אף מלאך המוות.
שנאמר: "מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חמה עזה" (משלי כא):
אם מנעת עצמך מדבר מצווה -
מלאך המוות יקדמך:
אם פיזרת רגלך על העני ועל המצווה
נתקיים עליך "ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך" (דברים כה):
אם שמרת פיך מלשון הרע,,
תהא כל ימיך לשלום.

ואם העיז פניו בפני מי שגדול ממנו,

סוף בה לידי בהרת.

ואם מנעת עצמך מדבר מצווה ועסקת בדבר עבירה,

סוף מתה אשתך במגפה.

שנאמר: "בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה" (יחזקאל כד)

אם רצת לכבוד חכם,

הווין לו בנים ובנות מתוקנים.

ואם רצת לכבוד עני

הווין לו בנים בעלי תורה ומקיימי מצות בישראל.

אם ראית חכם שמת, אל תחזור מעליו עד שתוליכהו לקבר,

שבחזירתך יספרו בשלומך כשלום פינחס בן אלעזר.

אם ראית פני חברך שנתדלדל ומטה ידו,

אל תחזירהו ריקם,

שנאמר: "שומר מצווה לא ידע דבר רע" (קהלת ח):

אם הלווית מאומה לעני בשעת דחקו

יתקיים עליך "אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נח):

אם השפלת עצמך הקב"ה מגביהך.

ואם גידלת עצמך בפני חברך הקב"ה משפילך.

ואם גזלוך חבריך בין בישיבה בין במסיבה -

עשה עימהם שלום, כדי שיבוא שלום וינוח על משכבך.

וכן היה רבי אליעזר הקפר אומר:

אהב את השלום ושנא את המחלוקת.

גדול השלום,

שאפילו בשעה שישראל עובדים עבודה זרה, ויש שלום ביניהן,

אומר הקדוש ברוך הוא אין רצוני לנגוע בהן.

שנאמר: "חבור עצבים אפרים הנח לו" (הושע ד):

אם יש ביניהן מחלוקת מה נאמר בהן?

"חלק לבם עתה יאשמו" (הושע י)

הא כיצד? עיק שיש בו מחלוקת סופה ליחרב.

וחכמים אומרים:

מחלוקת בבית הכנסת, סופה להיחרב.

שני בתי דינין והם בעיר אחת,

וביניהן מחלוקת - סופן למות.

אבא שאול אומר:

מחלוקת בתי דינים - חורבן העולם.

אבא איסי בן יוחנן משום שמואל הקטן אומר:

העולם הזה דומה לגלגל עינו של אדם.

לבן שבו זה אוקיינוס שמקיף את כל העולם

שחור שבו זה העולם

קמט שבשחור זה ירושלים

פרצוף שבקמט זה בית המקדש,

שיבנה במהרה בימינו ובימי כל ישראל אמן.

פרק עשירי

רבי שמעון בן יוחאי אומר:

שבוע שבן דוד בא -

שנה ראשונה מתקיימת "והמטרתי על עיר אחת" וגו' (עמוס ד).

שניה חיצו רעב משתלחין.

שלישית רעב גדול, ומתים בו אנשים ונשים וטף,

וחסידים ואנשי מעשה מתמעטים ותורה משתכחת מלומדיה.

רביעית שובע ואינו שובע.

חמישית שובע גדול, אוכלים ושותים ושמחים.

בשישית קולות.

בשביעית מלחמות.
במוצאי שביעית בן דוד בא.
רבן גמליאל אומר:
דור שבן דוד בא -
בית הועד יהיה לזנות,
הגליל יחרב,
ואנשי הגליל יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו,
וחכמת סופרים תיסרח,
ויראי חטא ימאסו,
פני הדור כפני הכלב,
והאמת נעדרת,
וסר מרע משתולל.
רבי נהוראי אומר:
דור שבן דוד בא
נערים ילבינו זקנים,
זקנים יעמדו לפני נערים,
בת קמה באמה כלה בחמותה,
ואין הבן מתבייש מאמו.
ר' נחמיה אומר:
דור שבן דוד בא
עזות תרבה והיוקר יעוות,
והגפן (לא) תיתן פריה,
והיין יהיה ביוקר,
והמלכות תיהפך למינות,
ואין תוכחת.
אמר רבי יוסי:
טבא תרי מתלת,

ווי לחדא דאזלא ולא אתיא.

הוא היה אומר:

הגרע והבורסקי והבנאי

אין מעמידים מהם פרנס על הצבור,

ואין מעמידים מהם אפטרופוס.

הוא היה אומר:

יושבי כפרים והולכי מדבריות -

חיהם אינן חיים,

וממונם אינן שלהם,

ובניהם אינן שלהם.

ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה ואלו הם:

שכר כותבין,

שכר מתורגמין,

ושכר הבא ממדינת הים,

והנושא אישה לשום כתובה,

שאין מורישין לבניהם ולבני בניהם.

יש נושא אישה לשום זנות,

יש נושא אישה לשום ממון,

יש נושא אישה לשום גדולה,

יש נושא אישה לשם שמים.

הנושא אישה לשום זנות

עליו הכתוב אומר: "בה' בגדו כי בנים זרים ילדו,

עתה יאכלם חדש את חלקיהם" (הושע ה)

חודש נכנס וחודש יוצא - וממונן כלה.

והנושא אישה לשום גדולה לסוף שמורידים אותו מגדולתו

והנושא אישה לשם שמים סוף שיוצאים ממנו בנים שמושיעים את ישראל

הדר אלוהים - בני אדם.

הדר בני אדם - כסותן.
הדר תורה - חכמה.
הדר זקנה - שיבה.
הדר בחורים - יראת חטא.
הדר עם הארץ - מארה.
קרא ולא שנה - הרי זה בור.
שנה ולא קרא - עם הארץ.
קרא ושנה ולא פירש - חכם.
קרא ושנה ופירש - נבון.
לא קרא ולא שנה - נוח לו שלא נברא.
חכמה ואין יראה - בזויה.
אין חכמה ואין יראה - רשע גמור.
חכמה ויראה - צדיק גמור.

פרק השלום

אמר רבי יהושע בן לוי:
גדול הוא השלום.
שהשלום לארץ כשאור לעיסה.
אלמלא שנתן הקב"ה שלום בארץ, הייתה החרב והחיה משכלת את האדם.
מה טעם? דכתיב: "ונתתי שלום בארץ" (ויקרא כו).
ואין ארץ אלא ישראל,
שנאמר: "ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ" (מלאכי ג).
ואומר: "והנה כל הארץ יושבת ושוקטת" (זכריה א).
"דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת" (קהלת א).
מלכות באה ומלכות הולכת, וישראל לעולם קיימים.
אבל שלמה, אף על פי שדור הולך ודור בא,

מלכות הולכת ומלכות באה

גזירה הולכת גזירה באה ומתחדשת על שונאי ישראל

הארץ לעולם עומדת

ישראל לעולם עומדין.

לא עזבן ולא מיעזבן לא כלין ולא מיכלין

שנאמר: "כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם" (מלאכי ג)

כשם שאני לא שניתי ולא אני עתיד להשתנות,

כך אתם בית יעקב לא כליתם ולא עתידין אתם ליכלות

אלא "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום" (דברים ד).

תמן תנינן רבי שמעון בן גמליאל אומר:

על שלושה דברים העולם קיים

על הדין ועל האמת ועל השלום

אמר רבי מונא:

ושלשתן דבר אחד הן:

נעשה הדין נעשה אמת נעשה שלום.

ושלשתן בפסוק אחד נאמרו,

שנאמר:

"אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח).

כל מקום שיש משפט יש שלום

וכל מקום שיש שלום יש משפט.

אמר רבי יהושע:

גדול הוא השלום

שבשעה שעמדו ישראל ואמרו "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות כד),

שמח בהן הקב"ה ונתן להם תורתו וברכם בשלום.

שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט).

אמר חזקיה:

גדול הוא השלום,

שכל מצווה שבתורה כתוב בהן:

"כי תראה"; "כי תפגע"; "כי יקרא"; "כי תבנה".

כשבאה המצווה לידך אתה זקוק לעשות.

אבל השלום מה כתיב בו?

"בקש שלום ורדפהו" (תהלים לד).

בקשהו ממקומך ורדפהו במקום אחר.

חזקיה אמר:

גדול הוא השלום

שבכל המסעות כתיב "ויסעו" ו"יחנו": נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת.

בזמן שבאו לסיני חנו חנייה אחת, "ויחן שם ישראל" (שמות יט).

אמר הקב"ה: הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת,

ואהבו את השלום,

ונעשו חנייה אחת -

הרי השעה שאתן להם את תורתי.

אדניה לא נהרג אלא בשביל שהיה בעל מחלוקת.

ומותר לומר לשון הרע על בעל מחלוקת,

שכן נתן הנביא אמר לבת שבע

"ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך" (מ"א א).

ואמר רבי:

כל השקרים אסורים,

ומותר לשקר בשביל להטיל שלום בין אדם לחברו.

אמר בר קפרא:

גדול השלום,

שכן מצינו שדברה תורה לשון בדאי כדי להטיל שלום בין אברהם לשרה

שנאמר: "ותצחק שרה בקרבה לאמר וגו' ואדני זקן" (בראשית יח) ולבסוף כתיב "ואני זקנתי".

אמר בר קפרא:

גדול השלום

שכן מצינו שדברו הנביאים לשון בדאי כדי להטיל שלום בין מנוח לאשתו

דמעיקרא כתיב "הנה נא את עקרה" (שופטים יג),

ולבסוף כתיב "הנך הרה", ולא אידכר שום עקרה.

אמר בר קפרא:

גדול הוא השלום

שהמלאכים אין ביניהם לא איבה ולא קנאה,

ולא שנאה ולא מינות,

ולא תגרות ולא מחלוקת,

שהקב"ה עושה עימהן שלום.

מה טעם? "המשל ופחד עמו, עושה שלום במרומיו" (איוב כה).

"המשל" זה מיכאל, "ופחד" זה גבריאל. לא זה מחזיק את זה.

ומהן מן אש ומהן מן מים.

בני אדם שיש ביניהן כל המידות האלו, על אחת כמה וכמה.

אמר רבי ישמעאל:

גדול הוא השלום

שמצינו שויתר הקב"ה על שמו שנכתב בקדושה שימחה על המים

כדי להטיל שלום בין איש לאשתו.

אמר רבי יהושע:

גדול הוא השלום

שברית כוהנים כרותה בשלום,

שנאמר: "הנני נותן לו את בריתי שלום" (במדבר כה).

אמר רבי יהושע:

גדול הוא השלום

ששמו של הקב"ה נקרא שלום,

שנאמר: "ויקרא לו ה' שלום" (שופטים ו).

אמר רבי חייא בר אבא:

מכאן שאסור לשאול בשלום חברו במקום מטונף.

מה טעם? "ויבן שם גדעון מזבח ויקרא לו ה' שלום" (שופטים ו).

מה מזבח שאינו אוכל ולא שותה ולא מריח

ולא נבנה אלא לכפרתן של ישראל נקרא שלום.

מי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום,

ומטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים -

על אחת כמה וכמה.

רבי יוסי הגלילי אומר:

אף שמו של משיח נקרא שלום

שנאמר: "אבי עד שר שלום" (ישעיה ט).

אמר רבי יהושע:

גדול הוא השלום

שישראל נקראים שלום.

שנאמר: "כי זרע השלום" (זכריה ח).

למי השלום? לזרע השלום.

רבי יוסי הגלילי אומר:

גדול הוא השלום

שבשעה שמלך המשיח נגלה לישראל,

אין פותח אלא בשלום

שנאמר: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום" (ישעיה נב).

רבי יוסי הגלילי אומר:

גדול הוא השלום

שבשעת מלחמה אין פותח אלא בשלום,

שנאמר: "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום" (דברים כ).

אמר רבי יהושע:

גדול הוא השלום

שעתיד הקב"ה לסמוך צדיקים בשלום,

שנאמר: "יצר סמוך תצר שלום" (ישעיה כו).

אמר רבי יהושע:

גדול הוא השלום

שהיא תלויה לחיים ותלויה למתים.

לחיים מניין? "ויאמר יתרו למשה לך שלום" (שמות ד).

למתים מניין? "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום" (בראשית טו).

רבי שמעון בן גמליאל אומר:

גדול הוא השלום

שמצינו שדברו השבטים דברי בדאות כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו.

שנאמר: "ויצו אל יוסף לאמר אביך צוה" וגו' (בראשית נ).

אין אנו מוצאים שצווה להם כלום.

רבי שמעון בן גמליאל אומר:

גדול הוא השלום

שהרי אהרן הכהן לא נשתבח אלא בשביל השלום,

שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום.

שנאמר: "בשלום ובמישור הלך אתי" (מלאכי ב).

מה כתיב בתריה? "ורבים השיב מעון".

אלא מלמד כשהיה רואה שני בני אדם שונאים זה את זה,

הולך אצל אחד מהן ואמר לו: למה שונא אתה את פלוני,

כבר בא אלי לבייתי ונשתטח לפני,

ואמר לי חטאתי לפלוני לך ופייס עליו.

ומניח לזה והולך אצל השני, ואומר לו כראשון,

והיה משים שלום ואהבה וריעות בין אדם לחברו,

"ורבים השיב מעון".

אמר רבי יהושע:

הנביא נקרא מלאך, והחכם נקרא מלאך.

הנביא נקרא מלאך, שנאמר: "ויאמר חגי מלאך ה'" (חגי א)

והחכם נקרא מלאך, שנאמר: "מלאך יי' צבאות הוא" (מלאכי ב).

יכול יהא כהן עם הארץ? ת"ל "ותורה יבקשו מפיהו".

ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר:

גדול השלום

שכל הברכות והתפלות חותמין בשלום.

קריאת שמע חותמין בשלום: "ופרוס סוכת שלומך".

ברכת כוהנים חותמין בשלום: "וישם לך שלום" (במדבר ו).

כל הברכות חותמים בשלום: "עושה השלום".

אמר רבי יהושע בן לוי:

אמר להם הקב"ה לישראל -

אתם גרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בניי,

היו שואלים בשלומה ואני מוחל לכם.

מה טעם? "שאלו שלום ירושלים" (תהלים קכב).

ואומר: "ודרשו את שלום העיר" (ירמיה כט).

ואומר: "יהי שלום בחילך" (תהלים קכב).

ואומר: "למען אחי ורעי" וגו' (תהלים קכב).

ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום

הקב"ה מורישו לחיי העולם הזה והעולם הבא:

"ועננים יירשו ארץ, והתענגו על רוב שלום" (תהלים לז).